

ד"ר העוסק במצוה פטור מן המצוה
"חוקים להודותם"

לב שזמע

שיעורי הרה"ג
רבי שמעי' לעזו שליט"א
דומ"ץ קהל יטב לב דסאטמאר
לונדון

על פרשת השבוע

פרשת תרומה

ניתן לשמוע השיעורים ב'קול הלשון'

020 81917000

[ex3,1.11.1]

שגיאות מי יבין - אי אפשר לבר בלא תבן
בבקשה, המוצא שגיאה כלשהוא יואיל להודיע למו"ל למען יתוקן אי"ה

להערות והארות ולקבלת הגליון

יש לשלוח לאימעל: levshomeya@gmail.com

לעילוי נשמת

הרה"ח מקים עולה של תודה

ר' ישעי' זאב בן הרה"ח ר' ישראל ישכר זלה"ה

גלב"ע י"ב תשרי תשע"ז

ת. נ. צ. ב. ה.

עורך: יצחק אייכלר

052-7121811

סדר ועימוד: א. י. גרינוואלד

054-8494370

תוכן הענינים

ה ויקחו לי תרומה - גודל מעלת מצות צדקה

☆ צדקה עולה יפה - אפילו שלא לשם שמים ☆ המקבל צדקה יראה שיהיה לשם שמים ולא למותרות חלילה ☆ גדולה מצות צדקה שזוכה על ידה לקבל פני השכינה ☆ צדקה תציל ממות ☆ 'ושביה בצדקה' - כל אשר לאיש יתן בעד נפשו ☆ ושביה בצדקה ☆ ולא ירע לבבך בתתך לו ☆ עיקר הצדקה היא נדבת הלב ☆ המדריגה הגדולה שבצדקה - מתי תבוא לידי ואקיימנה

ג הטעם שמידות הארון היו חצויות ושבורות

☆ לרמז שהלומד צריך לשבר ולהשפיל את עצמו ☆ שכל אדם ידמה בעצמו שעדיין חסר משלימות החכמה ☆ מידות הארון היו שבורות - לרמז על שבירת היצר ☆ עיקר התשובה בדרך החסידות - שבירת הלב יחד עם ההתמדה בתורה ☆ מדות השולחן באו להורות שישתפק האדם במה שיש לו ולא ימלא את תאוותו

טו שובבי"ם ת"ת

☆ כי תצא למלחמה על אויבך - כי לכך נוצרת ☆ קיום נפשות ישראל בא מההסתר שיש בעולם הזה ☆ אורה חיים למעלה למשכיל - למען סור משאול מטה ☆ שלש עבירות אין 'אדם' ניצול מהם בכל יום ☆ עצה טובה מהרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטעבסק זיע"א כיצד לנצח במלחמת היצר ☆ היצר הרע אומר 'שירה' כאשר האדם מתגבר עליו ומנצחו

כ פולחנא דקוב"ה יתיר מכל - כד האי יצר הרע אתכפיא

☆ לעתיד לבוא צדיקים בוכים ☆ לבוחן לבבות לגולה עמוקות ☆ תחילתו השתדלות וסופו מתנה ☆ עיקר שכרה של מצווה בא מחמת כפיית היצר ולא מצד קיום המצווה עצמה ☆ ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי

כד בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין

☆ תורה מגנא ומצלא ☆ אילולא תבלין התורה - צדק איוב בשאלתו ☆ מי שברא את היצר הרע - המציא את התרופה כנגדו ☆ משכהו לבית המדרש ☆ זובח תודה יכבדני - זביחת היצר הרע מכח התורה

פרשת תרומה

ויקחו לי תרומה – גודל מעלת מצות צדקה

☆ צדקה עולה יפה - אפילו שלא לשם שמים ☆ המקבל צדקה יראה שיהיה לשם שמים ולא למותרות חלילה ☆ גדולה מצות צדקה שזוכה על ידה לקבל פני השכינה ☆ צדקה תציל ממות ☆ 'ושביה בצדקה' - כל אשר לאיש יתן בעד נפשו ☆ ושביה בצדקה ☆ ולא ירע לבבך בתנתך לו ☆ עיקר הצדקה היא נדבת הלב ☆ המדריגה הגדולה שבצדקה - מתי תבוא לידי ואקיימנה

המצוות שאדם עושה עם פניות, מוטב היה שלא לעשותו כלל, אבל צדקה, אף שאינה מהמובחר כעושה לשמה (כמובא בבבא בתרא י), מכל מקום עושה מצוה שמחיה נפש האביון (תורי זהב פר' ראה) X.

המקבל צדקה יראה שיהיה

לשם שמים ולא למותרות חלילה

אכן, מצינו שקושיא זו כבר הוקשתה להרה"ק ר' שמואל קאמינקער

צדקה עולה יפה

- אפילו שלא לשם שמים

'דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה' (כה) (ב) וברש"י (ד"ה ויקחו) פירש 'ויקחו לי תרומה - לי לשמי'. ולכאורה צריך ביאור, שהרי מצות צדקה טובה אפילו שלא לשמה, מחמת מה שבסופו של דבר באה ליהודי הנאה מהנתינה, וכמובא בבעל שם טוב (פר' ראה אות יב) 'שמעתי אומרים מאיש אלוקי מו"ה ישראל בעל שם טוב נ"ע, דכל

א. מסופר בגמ' (שם) על רבי יוחנן בן זכאי, שראה בחלומו כי בני אחותו עתידין להפסיד שבע מאות דינרים באותה שנה, על כן עוררם לתת צדקה לעניים. והם אכן נתנו סכום זה, אך פחות י"ז דינרים. בערב יום הכיפורים שלח הקיסר את אנשיו ולקחום - לצבא או לעבודות המלך. אמר להם רבי יוחנן בן זכאי: אל תדאגו, הם יקחו מכם רק י"ז דינרי זהב וישחררו אתכם, וכך הוה. כשחזרו, שאלוהו: מהיכן ידעת זאת. ורבי יוחנן בן זכאי סיפר להם את דבר החלום שחלם. שאלוהו בני אחותו: מדוע אפוא לא אמרת לנו את דבר החלום מיד, ואז היינו נותנים גם את י"ז הדינרים. אמר להם רבי יוחנן זכאי, שהיה ברצונו שהם יקיימו את הצדקה 'לשמה'.

ובענין זה נאה להביא מה שסיפר הרה"ק רבי דוד משה מטשורטקוב זיע"א (הובא בקובץ נחלת צבי ז עמ' לו אות יד), בזו הלשון 'שמעתי מחסיד אחד, שסיפר אדמו"ר הקדוש זצלה"ה, שהנודע

צדקה אפילו שלא לשם שמים, על כל פנים 'ויקחו לי תרומה', שיראה המקבל צדקה לקבל אותה לשם שמים, שלא לקבל הצדקה לשם מותרות חס ושלוה, רק לאשר מצטרך להחיות נפשו ונפשות ביתו, כל אחד לפי אשר יאות ונכון לו'.

גדולה מצות צדקה שזוכה על ידה לקבל פני השכינה

על גודל מעלת הצדקה, ראה מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא י.) 'דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, אדם מביא דורון גדול למלך, ספק מקבלין אותו הימנו ספק אין מקבלין אותו הימנו, [ואם תמצא לומר מקבלים אותו ממנו], ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך. והקב"ה אינו כן, אדם נותן פרוטה לעני, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר (תהלים יז טו) 'אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך'³.

זיע"א, והוא הציע לה תירוץ וביאור לפני קודש הקדשים הבעש"ט זיע"א, כמובא בתשואות חן (פרשתן ד"ה ויקחו, הובאו דבריו בבעל שם טוב, פרשתן אות א) בזו הלשון 'שמעתי מפי מוה"ר שמואל קאמינקר ז"ל שאמר לפני הבעל שם טוב ז"ל ביאור על פירוש רש"י הנ"ל, על פי הקדמתו שקיבל ממנו, שנתינת הצדקה עולה יפה - אפילו כשאינן נותנין לשם שמים. כי טרם הכל ניוון העני, ומחיה את נפשו בצדקה.

וביאר, שזוהו מה שפירש רש"י ז"ל, שהוקשה לו, דהכי הוי למקרא לומר 'ויתנו לי תרומה'. אלא שמלת 'לי' מורה על 'לשמי', כי כפשוטו לא יתפרש, 'כי לי תבל ומלואה' (תהלים נ יב). וכיון שמלת 'לי', הכוונה בזה 'לי - לשמי', שוב לא יכול למכתב 'ויתנו לי תרומה', דבאמת נתינת הצדקה יכולה להיות אפילו שלא לשם שמים. רק שכיון שכן הדבר - שהותר ליתן

ביהודה זצלה"ה נשא אשה בת עשיר, ונתן לו נדן [נדוניא], ולא רצה ליתנו לבאנק - שלא יכשל באיסור ריבית ח"ו, והיה תחת ידו בתיבה בחדר שלמד בו. פעם אחת בא איש אחד ואמר לו שיש לו בת שכבר הגיעה לפרק 'בתולה נשאת', ועשה שדוך, ומחמת שלא יוכל לסלק הנדן, וצרכי נשואין אין לו, ינתק השדוך ח"ו. לקח מרן הנודע ביהודה את צרור הכסף מהתיבה, ושאלו כמה אתה צריך. אמר לו האיש: שלש מאות רובל - שהיה אז סכום עצום. ומרן הגאון הנודע ביהודה נתן לו תיכף סך מאתים ותשעים רובל, ואמר לו: הסך עשרה רובל תוכל להמציא לך על ידי אחר, ויען, כי אמרו חז"ל 'אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה', על כן לא אוכל להתגאות שאנכי עשיתי המצוה הגדולה, ומשום כך נתתי לך פחות עשרה רובל. וסיים אדמו"ר זצלה"ה, ומזה זכה הנודע ביהודה לגדלותו'.

ב. אך כמובן שהממון צריך לבוא בכשרות גמורה, נקי מכל סרך גזל ואיסור, וכפי שרמז זאת בעל בית הלוי (פרשתן ד"ה ויקחו), וזו לשונו 'דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומת'. הנה באה פרשה זו אחרי פרשת משפטים, דבתחילה - קודם שיעשה האדם צדקה בממונו, צריך לראות שלא יהיה בממונו חשש גזל, דאם לא כן אין הצדקה מועלת לו כלל, וכמו דלולב הגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה, וזהו שאמר הפסוק (ישעיהו נט יד) 'הווסג אחור משפט וצדקה מרחוק תעמוד', דאחר שהוסג המשפט, על

צדקה תציל ממות

ומה מאוד הפליגו חז"ל בסגולת הצדקה, שבכוחה לבטל כל גזירות רעות, וכגון מה שנאמר (משלי י ב) 'וצדקה תציל ממות'. וכפי המסופר באבות דרבי נתן (פ"ג) 'מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה, פעם אחת הלך וישב בספינה, בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא ובא לפני בית דין להעיד על אשתו להנשא. עד שלא הגיע עת לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו. אמר לו, את הוא שטבעת בים. אמר לו, הן. ומי העלך מן הים. אמר ליה 'צדקה שעשיתי היא העליתי מן הים'. אמר לו, מאין אתה יודע. אמר לו, כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים, שזו אומר לזו וזו אומר לזו - רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח ר' עקיבא ואמר: ברוך אלוקים - אלוקי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר (קהלת יא א) 'שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו', ועוד כתיב (משלי י ב) 'וצדקה תציל ממות'².

עוד מעשה פלא מצינו במדרש זוטא (רות ד יא), וזו לשונו 'מעשה באחד שירד מנכסיו, והיתה לו אשה כשרה, לסוף נעשה שכיר. פעם אחת היה חורש בשדה, נזדמן לו אליהו ז"ל בדמות ערבי אחד, אמר לו: יש לך שבע שנים טובות, אימתי אתה מבקש אותם, עכשיו או בסוף ימיך. אמר לו: קוסם אתה. אין לי מה ליתן לך, אלא הפטר מעלי לשלום. וחזר אצלו עד שלשה פעמים. פעם שלישית אמר לו: אלך ואמלך באשתי. מה עשה, הלך לו אצל אשתו ואמר לה: בא אחד אלי והטריח עלי עד שלשה פעמים, ואמר לי: יש לך שבע שנים טובות, אימתי אתה מבקש אותם - עכשיו או בסוף ימיך. אמרה לו: אמור לו, הֲבֵא אותן היום, והיה מתחבא מבניו. וחזר אצלו ואמר לו: הֲבֵא אותם עכשיו.

אמר לו: לך לביתך ואינך מגיע לשער חצירך עד שתראה ברכה פרוסה בבית. והיו יושבין בניו לחפש בידם בעפר, ומצאו מטמון שיזונו שבע שנים, ובאו וקראו לְאָמֵן, ולא הגיעו לשער עד שיצאה אשתו לקראתו ובישרה לו. מיד הודה להקב"ה, ונחה דעתו עליו.

כרחק גם הצדקה שעושים עומדת מרחוק ואינו מועיל להם כלל. וזהו שאמר הכתוב (ישעיהו נו א) 'שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא'. ועל כן אמר להם תחילה 'משפטים', ואחר כך ציום על נדבת המשכן.

ג. ואם הנתנה מצריכה התגברות וכפיית היצר, הרי זהו הצדקה המעולה שבצדקות, כמובא בשפתי קדושים (מהרה"ק ר' צבי הירש מנאדבורנה זיע"א, פרשתן) בשם הרה"ק רבי פייבוש מזבריזא זיע"א, וזו לשונו "כל איש אשר ידבנו לבו". הנה ידוע כי ו' מתחלף בב', כי הם ממוצא א' כידוע, וכאילו כתיב 'אשר ידונו לבו', דהיינו לבו דוה עליו, ויש לו כפיית היצר הרע. דבאמת מה שאדם נותן צדקה מצד נדיבות לבו ומצד רכות מזגו, אין לו חשיבות כל כך, לאפוקי כשיש לו כפיית היצר הרע, אזי חשובה צדקה הראויה, ואיתרפי ס"א ואל זר שבלבו.

היינו דוקא במי שלא חטא, או שתקן חטאיו בסיגופים ותעניות כראוי לתקן כל הפגמים למעלה. אבל מי שצריך לתקן נפשו עדיין, פשיטא דלא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף - שאין כסף נחשב, ו'כל אשר לאיש יתן בעד נפשו' כתיב (איוב ב ד).

והנה מדת חסד זו - בלי גבול ומדה, נקראת על שמו של הקב"ה - 'חסדי

ה', כדכתיב (תהלים קג יז) 'וחסד ה' מעולם ועד עולם' כו'. כי הגם שכל ישראל הם רחמנים וגומלי חסדים (יבמות עט.), ברם יש גבול ומדה לרחמי האדם. אבל הקב"ה נקרא אין סוף ברוך הוא, ולמדותיו אין סוף, כדכתיב (איכה ג כב) 'כי לא כלו רחמיו וכו'.

וזה שאמר הנביא אחר החורבן והגלות (איכה ג כב) 'חסדי ה' כי לא תמנו' וגו'.

פירוש, לפי שלא תמנו - שאין אנו תמימים ושלמים בלי שום חטא ופגם בנפש ובעולמות עליונים, על כן צריכין אנו להתנהג בחסדי ה' שהם בלי גבול ותכלית כדי לעורר עלינו רחמים וחסד עילאה, שהוא רב חסד ורחמים בלי גבול ותכלית, כמ"ש 'כי לא כלו רחמיו' וגו'. וזהו שאמרו רז"ל (שבת קלט.) אין ישראל נגאלין אלא בצדקה שיעשו, גם אם יהיו פטורים מדינא, כי אין בן דוד בא כו"ל.¹

מה עשתה אשתו הכשירה, אמרה לו: אנו בכל מקום כבר מושך עלינו הקב"ה חוט של חסד ונתן לנו לשבע שנים, אלא בוא נעסוק (כ) [ב]גמילות חסדים בשבע שנים הללו, שמא מוסיף לנו הקב"ה טובה מאצלו. וכן עשתה. וכל מה שעשתה, אמרה לבנה קטן: פתוב כל מה שאנו נותנין. וכן עשה.

לסוף שבע שנים בא לו אליהו ז"ל, ואמר לו: כבר הגיע שעה ליטול מה שנתתי לך. אמר לו, כשנטלתי לא נטלתי אלא מדעת אשתי, אף כשאני מחזיר לא אחזיר אלא בדעת אשתי. הלך אצלה ואמר לה: כבר בא הזקן ליטול את שלו. אמרה לו: לך אמור לו, אם מצאת בני אדם נאמנים ממנו אתן לך פקדונך, וראה הקב"ה דבריהם ובגמילות חסדים שעשו, והוסיף להם טובה, לקיים מה שנאמר (ישעיה לב יז) 'והיה מעשה הצדקה שלום'.

ושביה בצדקה' - כל אשר לאיש יתן בעד נפשו

וגדולה מצות הצדקה כדי לכפר על הנפש, כמובא באריכות בתניא (איגרת הקודש פרק ז) בהאי לישנא 'ומה שאמרו (כתובות ג.) 'המבזבז, אל יבזבז יותר מחומש',

ד. מסופר שבזמנו של הרה"ק רבי פנחס הלוי הורוויץ זיע"א (הלא הוא בעל ההפלאה והמקנה, אחיו של הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זיע"א), היו שני אחים, אשר אחד היה עשיר גדול אבל קמצן גדול שלא נתן ממונו לצדקה, ואילו השני היה עני שכמעט ולא היה לו מאומה, אך מה שהיה לו חילק לצדקה, ובאתה אשתו העני לפני בעל ההפלאה בקובלנא על בעלה שמפזר לצדקה את כל מה שיש לו ומניח אשתו ובניו מוזנחים וכמעט מתים ברעב.

יום אחד קרא הזמין הרה"ק רבי פנחס את שני האחים לפניו. ראשונה שאל את האח העני, האם יש לך פרנסה. השיב לו העני בחיוב, הקב"ה זן ומפרנס אותי. א"כ שאל אותו רבי פנחס, למה אשתך קובלת עליך שאתה מזניח את הבית ומפזר את הכל. התבייש העני ואמר: רבי!

ושביה בצדקה

מובא בגמ' (שבת קלט.) 'אמר עולא, אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר (ישעיהו א כז) 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'. וכך מצינו שהביא הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פ"י ה"א) 'ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'.

ונראה לבאר זאת עפ"י המובא בקדושת לוי (קדושות לפורים, קדושה שניה ד"ה לכן יש להרבות) בזו הלשון 'כי כמו שנותן האיש הישראלי צדקה לעני ומתלבש את עצמו במדת החסד ומתחסד עם העני, כן גורם שה' יתברך מתלבש את עצמו במדת החסד ומשפיע בחסדו לכל השרפים ולכל אופני הקודש לכל העולמות ולכל הנשמות ולכל

ההיכלות שפע רב וששון ושמחה לכל העולמות ולעולם התחתון, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (שבת קנא:) 'כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים'. וכמו שישיראל מנהיגים את עצמם בעולם הזה, כן מעוררין המדות למעלה, אם עושין חסד עם חבריהם ורחמנות עם חבריהם - ככה מעוררים חסדים ורחמים למעלה מעלה על כל העולמות'^ה.

ולא ירע לבבך בתתך לו

דאתינן להכי, יש לבאר מדוע אין מברכים על מצות צדקה, הלא היא מצוה גדולה ורבה, ומדוע אין מברכין על קיומה.

ויש ללמוד תשובה לכך מתוך דברי המאור ושמש (פר' פינחס ד"ה בני גד) שכתב "בני

הלא כתיב (איוב ב ד) 'כל אשר לאיש יתן בעד נפשו', ושנינו באבות (פ"ב מ"י) 'שוב יום אחד לפני מיתתך', ומי יודע אם אין זה היום האחרון שלי חלילה, ומשום כך כל אשר לי אני נותן לצדקה, כי אין אדם יודע רגעיו.

פנה רבי פנחס אל האח השני, ואמר לו: הקב"ה נתן לך עשירות ומדוע איפה אינך נותן חלק לאחיק העני שחי חיי צער דוחק גדול, וכמו שנאמר (ישעיהו נח ז) 'ומבשרך אל תתעלם'. השיב העשיר ואמר: רבי! העולם חושבים שיש לי מי יודע כמה... סך הכל כל הנכסים שלי מגיעים לערך חצי מיליאן מארק, ולעת עתה אני בן חמישים שנים, ואם יאריך ה' את שנותי עד מאה ועשרים, נותרו לי עוד שבעים שנה - עד מאה ועשרים, וא"כ כל מה שיש לי עדיין אינו מגיע לשבע מאות אלפים מארק שאני צריך.

הרהר רבי פנחס מעט ופתח ואמר: שמעוני נא אחים יקרים! אתה העני שעושה מעשים טובים מתוך פחד שמא תמות למחר, עליך אני אתפלל עליך שלא תמות במהרה - עד מלאת לך שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה, ולכן מעתה תרגיל את עצמך במצוות ומעשים טובים בשיעור ומידה, ולא תפזר את כל אשר לך, שהרי התחייבת לפרנס את אשתך ובני ביתך. ואז פנה אל האח העשיר ואמר לו: אתה אח העשיר שהנך חושש שתחיה עד מאה ועשרים שנה ולא יהיה לך לפרנסתך, אל תדאג, כי אם לא תתן צדקה לא תחיה עד מאה ועשרים שנה, ואם כן יכול אתה להפריש קצת מממונך לאחיק העני...

ה. יתכן לרמוז את דבריו במה שנאמר (ישעיהו נו א) 'כה אמר ה', שמרו משפט ועשו צדקה, כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות', שעל ידי 'ועשו צדקה' מקרבים את הגאולה - קרובה ישועתי לבוא. ובזכותה גורמים שהקב"ה יעשה עמנו צדקה - 'וצדקתי להגלות'.

לו', ודרשו חז"ל (ספרי פיסקא קיז) 'אפילו מאה פעמים'.

ונחזור לְבִאֲרָה - הוא הביאור הפסוק הנ"ל שהתחלנו בו. 'בני גד למשפחותם', דהיינו שהפסוק מרמז לנו על מדת הצדקה, דהיינו 'גד' - ראשי תיבות: גמול דלים כנ"ל, 'לְצַפּוֹן משפחת הַצְּפוֹנִי', דהיינו לשון בצנעה, לשון 'צפון' וטמון ומכוסה, דהיינו שיתן בצנעה להעני. 'לחגי משפחת החגי', דהיינו לשון 'שמחה' וחדוה, לשון חג ומועד דהוא עת שמחה, כן יתן בשמחה. 'לשוני משפחת השוני' דהיינו רצה לומר 'שוני' הוא לשון 'שְׂנִיִּים', דהיינו לחזור הדבר כמה פעמים¹, דהיינו ליתן ולחזור וליתן, וזה 'לשוני משפחת השוני'¹.

עיקר הצדקה היא נדבת הלב

ובאמת, הנתינה מתוך רצון ובשמחה - היא עיקר הנדבה ולא הממון שמוציא מן הכיס, שכן הממון הזה אינו שלו באמת, כמובא בבאר מים חיים (פר' ויקהל לה ד"ה גם ירמו הכתוב) בזו הלשון 'גם ירמו הכתוב למה שכתב הרב האלשיך זללה"ה (בפר' ראה) בפסוק (טו י) 'ולא ירע לבבך בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה יברכך' וגו'. פירוש, שרק בגלל הדבר הזה - מה שאתה נותן לה' נדבת לבבך, יברכך וגו'. כי הלא הצדקה גופא לא שלך הוא, כי 'לי

גד למשפחתם, לצפון משפחת הצפוני, לחגי משפחת החגי, לשוני משפחת השוני'. והנה נדייק בְּשִׂמְחָא, כדמצינו בספר אור החיים הקדוש שדורש גם כן בסדרא הזה השמות. והנה התורה הקדושה היא נצחית, ומלמד[ת] אותנו במדת הצדקה - האיך לנהוג את עצמו.

כי 'גד' מרמזו על הצדקה, שהוא ראשי תיבות: גומל דלים. והנה הראשון הוא במדת הצדקה, שצריך ליתן להעני בצנעה ובסתור שלא יבוש, כידוע מגמ' דחגיגה (ה.), דרבי ינאי חזי להאי גברא דיהיב זוזי לעני בפרהסיא וכו'. אמר לו, מוטב דלא יהיבת ליה וכו'.

ועוד שנית, הוא במדת הצדקה, שצריך ליתן להעני בשמחה גדולה, כדכתיב (דברים טו י) 'ואל ירע לבבך' וגו'. והנה שמעתי מבוצינא קדישא הרב הקדוש מו"ה מנחם מענדיל זלה"ה מפריסטיג, שאמר שראה בספר קדמון, שעל כן לא מברכים ברכה על הצדקה כמו על שאר המצות, מפני שצריך ליתן בשמחה. והמון עם, רובא דרובא אינם נותנים בשמחה, על כן אין מברכין על הצדקה, עד כאן דבריו.

עוד צריך במדת הצדקה, ליתן ולחזור וליתן, כדכתיב (דברים טו י) 'נתון נתן

1. מלשון 'לְשִׁנוֹת'.

2. על חומרת מי שדוחה את העניים ומטרעם עליהם, יש ללמוד ממה שפירש המהרי"ץ דושנסקיא זצ"ל (תהילות מהרי"ץ, תהלים לד ז) את הפסוק 'זה עני קרא וה' שמע ומכל צרותיו הושיעו' (תהלים לד ה) וזו לשונו 'יש לומר בדרך צחות, דהנה ישנם אנשים עשירים אשר הם מלאים וגדושים כל טוב, וכשבאים עניים אליהם לבקש נדבתם הם מתרעמים עליהם, כי זה זמן רב שהם עצמם לא הרויחו כלום, וטוענים שהם סובלים צרות מהעניים הבאים לדוחקם כל היום.

אחר הממון, ומכל שכן שלא לחסרו, דהיינו לפזרו לצדקה - הוא נגד הטבע. על כן צותה התורה במצות הצדקה (דברים טו ז) 'ולא ירע לבבך בתתך לו', כי טבע בני אדם שמיצר בחסרון ממונו, על כן צריך האדם לשבר עצמו שלא ירע לבבו רק יתן באהבה, וזהו קשה מאד. אבל יש עוד מדריגה גדולה בצדקה אצל יחידי סגולה, שממש מצפים בכל רגע מתי יבוא לידם איזה עני או שאר גמילות חסדים לעשות. וכשהקב"ה מזמין להם איזה דבר לעשות צדקה, אזי יש להם שמחה גדולה מאד, כאלו ה' נתן להם איזה מתנה טובה. וכן איתא בזוהר הקדוש, שהמסכנא הוא דורון לבעל הבית. כי באמת הוא, למי שחנן ה' לו דעה ובינה מבין זאת בשכלו, כל מה שנותן צדקה וגמילות חסד - הוא מתנה לו מאת השי"ת, שזיכה אותו במתנה זו, להאכיל עניים ולהלביש ערומים ולהכניס כלות ויתומים לחופה, ומשבח ומפאר להבורא יתברך שמו שזיכה אותו במצות אלו^ט.

הכסף והזהב אמר ה' צבאות' (חגי ב ח), ואין אתה נותן כי אם מה שנדבה לך ולא יותר.

ולזה אמר גם כן כאן 'קחו מאתכם תרומה לה', שהתרומה אינו כי אם זה ש'מאתכם' - הוא מעצמיותיכם. והוא ש'כל נדיב לבו יביאה', שאינו מביא כי אם נדבת לבבו במה שמתנדב בלבבו באהבה ושמחה ולא ירע לו על מצות ה'. אבל עיקר הנתינה, הלא אינו מביא כי אם תרומת ה' זהב וכסף ונחושת וגו', כלומר כי זה הכל שלו הוא, ואין לכם כי אם נדיבות לבב^ח.

המדריגה הגדולה שבצדקה - מתי תבוא לידי ואקיימנה

ובפר' ויקהל (ד"ה ונראה לפרש) כתב המאור ושמש, דרגה גבוהה מדרגה זו ש'לא ירע לבבו בתתך לו', וזו לשונו 'כי הנה טבע האדם לאהוב הרבה ממון ולרדוף

מה הקב"ה עושה, מורידו מנכסיו ונעשה עני באמת, כדאיתא בחז"ל (תנחומא פר' ראה ז) שמי שלא נותן מעשרותיו, לשנה הבאה מוציא שדהו רק חלק העשירי ממה שהיה מוציא תמיד. וכן מצינו במשנה (פאה פ"ח מ"ט) כל מי שאינו לא חגר ולא סומא וכו' ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם.

נמצא ש'זה עני קרא' והוא צעק וקרא על עצמו שהוא עני, 'וה' שמע' - הקב"ה האזין לדבריו ועשה אותו עני באמת, 'ומכל צרותיו הושיעו' - מאלו הצרות אשר קבל עליהם, שהעניים דוחקים אותו תמיד, הרי עתה הוא כבר נושע מהם מאיליו...

ח. הרה"ק רבי יענקלע מפשעווארסק זיע"א סיפר אודות הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז זיע"א, שפעם בא אליו אחיו של הרה"ק בעל בית יצחק זיע"א, וביקש ממנו שיפרוט לו שטר גדול של אלף זלוטי. הדברי חיים פָּרט לו את שטרו למטבעות קטנים, ושמר אצלו את השטר ההוא - שיהיה מוכן לכשיזדמן אצלו עני הגון, לתת לו שטר גדול זה, שתהא נתינתו נתינה הגונה. סיים רבי יענקלע זיע"א ודרש עליו את הפסוק (תהלים מא ב) 'אשרי משכיל אל דל', אשרי מי שמשכיל ומתבונן כיצד ובאיזה אופן נכון לתת את הצדקה לעני.

ט. עובדא הוי אצל הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זיע"א, שפעם אחת במוצאי יום

הכיפורים, לאחר שכבר עבר זמן רב אחר התענית, עדיין נשאר יושב על מקומו שקוע במחשבותיו הקדושים ועדיין לא טעם דבר. הרגיש בזה תלמידו הרה"ק ר' שמואל מקאמינקא זיע"א, והיה לפלא בעיניו.

כשהתעורר הרה"ק מבארדיטשוב זיע"א מדביקותו, קרא אליו את תלמידו הרה"ק ר' שמואל מקאמינקא זיע"א, וסיפר לו, כי אחר תפלת נעילה בא המקטרג לפני כסא הכבוד וטענתו בפיו, למה יעשה ה' ככה - להטות כלפי חסד שלא כדין. שכאשר אדם מקיים מצות 'צדקה' ונותן זהוב אחד לעני מיישראל, אין נותנים לו שכר רק עבור קיום מצות צדקה לבדה, אלא אף על התוצאות שצמחו ממעשה הצדקה. כלומר, אם על ידי המעות שקיבל העני, קנה מלבושים ומנעלים עבור ילדיו, והיה ביכולתם ללכת ללמוד תורה, אזי נותן הצדקה מקבל שכר אף על לימוד התורה שנגרם על ידו. ואילו אם אדם עבר עבירה, וכגון שגזל מעות מחברו, מענישים אותו רק על עון הגזל, ולא על התוצאות שנגרמו לנגזל ממה שגזלוהו, וכגון שלא היה ביכולתו להלביש את ילדיו ונגרם על ידו ביטול תורה לתשב"ד. ולכאורה, מה נשתנה זה מזה, וכי שופט כל הארץ לא יעשה משפט שוה לרעים ולטובים בלא משוא פנים. וכשסיים המקטרג את דבריו, נעשה רעש גדול בשמים, וכל המליצי יושר לא מצאו תשובה ניצחת מול מגיד פשע.

את כל זה תיאר סגורן של ישראל הרה"ק מבארדיטשוב זיע"א לתלמידו. והמשיך וסיפר מה היתה תשובתו כנגד דברי המקטרג, ש'הצור תמים פעלו וכל דרכיו צדק ומשפט א-ל אמונה ואין עול', ומעיקרא טענתו אינה צודקת, מפני ששורת הדין נותנת לדון את מצוות הצדקה על כל תוצאותיה ואילו את העבירה לדון רק על המעשה ולא על התוצאות. שהרי בשעה שהאדם נותן מהונו צדקה לעניים, כוונתו ומחשבתו נתונה על כל הטוב שיצמח מחמתה, להחיות את ביתו של העני, שיהיה לו די הצורך להחיות ולהאכיל ולהלביש את ילדיו כדי שיוכלו ללכת ללמוד תורה, וממילא שורת הדין נותנת, שיהיו כל הפעולות הללו נחשבים חלק ממעשהו ממש. לא כן מי שנכנסה בו רוח שטות, וחטא וגזל מחברו, שבוודאי לא היה בלבו מחשבת און לשבור את רוחו של הנגזל ולצער אותו - שבני ילכו יחפים בלא מנעלים ובלא כסות לעורם, זאת לא עלתה על דעתו מעולם, אלא שלצערו ובושתו היה נצרך מאד למעות ולא הצליח לשלוט ביצרו וגזל מאת רעהו. וממילא אין ראוי להיפרע ממנו יותר ממעשה העבירה עצמה ולא על תוצאותיה. ובזה פירש הרה"ק מבארדיטשוב זיע"א בנוסח 'גדל' וכו', 'גומל לאיש חסד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשעתו'.

הטעם שמידות הארון היו חצויות ושבורות

☆ לרמז שהלומד צריך לשבר ולהשפיל את עצמו ☆ שכל אדם ידמה בעצמו שעדיין חסר משלימות החכמה ☆ מידות הארון היו שבורות - לרמז על שבירת היצר ☆ עיקר התשובה בדרך החסידות - שבירת הלב יחד עם ההתמדה בתורה ☆ מדות השולחן באו להורות יסיסתפק האדם במה שיש לו ולא ימלא את תאותו

להורות שכל אדם ידמה בנפשו כאילו הוא חסר מן שלימות החכמה וצריך למדוד עדיין למלאות חסרונו, כי כל אמה חסירה מורה על דבר חסר הצריך שימלאו חסרונו, כך עיקר, 'החכמה מאין תמצא' (איוב כה יב) - ממי שחושב את עצמו לאין וחסר, אבל לא במי שהוא חכם בעיניו, הטועה בעצמו לאמרו שכבר הגיע אל תכליתה, כי 'איזהו חכם הלומד מכל אדם' (אבות פ"ד מ"א), החושב שהוא חסר מן החכמה והוא צריך עוד להתלמד. וכן בידיעת מציאות ה' יתברך, אמרו (בחינת עולם יג מה), 'תכלית הידיעה, שנדע שלא נדעך' וכו'.

השי"ת יהיה לנו למקדש

- בתנאי שנתנהג בענוה ושפלות

וכשיהודי שפל ואינו מתגאה בעצמו, הריהו נעשה ראוי להיות משכן להשראת השכינה, וכמו שכתב הרה"ק המגיד מקאזניץ זיע"א (עבודת ישראל, הפטרת תרומה ד"ה או יאמר) בזו הלשון 'דהנה האדם השלם, אף על פי שעובד ה' יתברך

לרמז שהלומד צריך לשבר ולהשפיל את עצמו

ויעשו ארון עצי שטים אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו' (כה י). מצינו בבעל הטורים (שם) שכתב בזו הלשון 'כל מידותיו היו שבורות בחצאי אמות, ללמד, שכל מי שלומד תורה צריך לשבר ולהשפיל עצמו (עירובין נד.)'.

כדברים האלו כתב השל"ה (פרשתו, דרך חיים תוכחת מוסר, אות כג) בזו הלשון 'ותמצא במעשה הארון רמזים על עסק התורה ולומדיה, היאך יתנהגו. כל אמות הארון היו שבורים, כי 'אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו' (שמות כה י), רומז לבעל תורה שיאחז בענוה ויהיה לבו נשבר בקרבו ולא יתגאה'.

שכל אדם ידמה בעצמו שעדיין חסר משלימות החכמה

ובכלי יקר (פרשתו, כה ב ד"ה ועל כן) כתב 'ועל כן היו כל אמות הארון שבורות

י. זו לשון הגמ' 'מואי דכתיב (במדבר כא יח) 'וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא'. אמר ליה: אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו - תורה ניתנה לו במתנה. וכיון שניתנה לו במתנה - נחלו אל, שנאמר 'ממתנה נחליאל'. וכיון שנחלו אל - עולה לגדולה, שנאמר 'ומנחליאל במות'. ואם מגיס לבו - הקב"ה משפילו, שנאמר 'ומבמות הגיא'. ואם חוזר בו - הקב"ה מגביהו, שנאמר (ישעיהו ז ד) 'כל גיא ינשא'.

ידי שבירת הלב לפני ה'. וזו לשונו 'וכן אם ח"ו כבר חטא, ישבור לבו בקרבו ו'לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה' (תהלים נא יט). ועיקר תשובה הוא התורה, כמו שאמרו חז"ל (ויקרא רבה פר' קדושים כה א) 'אם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שני דפי', ועיקר חסידות - הוא התורה הקדושה בהתמדה, כי אמרו ז"ל (זוה"ק פר' משפטים קיד:) 'איזה חסיד - המתחסד עם קונו', הפירוש, כי אורייתא וקודשא בריך הוא חד, והתורה"ק נקראת (משלי לא כו) 'תורת חסד', וקודשא בריך הוא 'חסד א-ל כל היום' (תהלים נב יג), ואם תרצה אתה גם כן להיות 'חסיד', תתחסד עם קונך, שתדבק בקודשא בריך הוא ותורתו - שהם חסד, ותקרא גם כן 'חסיד'."

מדות השולחן באו להורות שיסתפק האדם במה שיש לו ולא ימלא את תאוותו

מעין זה מצינו שכתב הכלי יקר בביאור מידות ה'שולחן', מדוע מקצתן שלימות ומקצתן שבורות. וזו לשונו 'אבל השולחן המרמז לכתר מלכות, ולכל הצלחות האנושיות אשר ישראל זוכין להם משולחן גבוה, היו אמותיו קצתם שלימות, כי כל משכיל ישמח בחלקו

בכל מיני שלימות, צריך להסתכל תמיד על פחיתת ערכו שהוא עפר ואפר, והעבדות אינו אלא מאתו יתברך שמו, והוא הנותן לך כח לעשות חיל, ובהיות כן זוכה להיות מקדש לשכון בו הבורא יתברך שמו. כמו שהשיב התנא להמין (בראשית רבה עז א), שבחכמי ישראל יש כמותו, מה הקב"ה פוקד עקרות אף אלישע פקד עקרות, עיין שם בזוה"ק. וכמו ששמעתי ממורי ורבי 'ואהי להם למקדש מעט' (יחזקאל יא טו), רצה לומר, שה' יתברך אמר, שיהיה להם למקדש, אך באופן שימעט את עצמו"^{יא}.

מידות הארון היו שבורות - לרמז על שבירת היצר

באופן אחר מצינו שביאר הזרע קודש (פרשת ד"ה ועשו ארון) מדוע מידות הארון היו שבורות. וזו לשונו 'לכן היו בארון מדות שבורות חצי האמה, לרמוז לשבור כח היצר הרע והגוף בכל מדה ומדה, כי מן הסתם אם הגוף בטבעו רוצה דבר זה, אין [זה] טוב לנשמה, ולכן ישבור טבעו ומדותיו'.

עיקר התשובה בדרך החסידות - שבירת הלב יחד עם ההתמדה בתורה על דרך זה מבאר הזרע קודש את עבודת התשובה - לאחר החטא, שהיא על

יא. איתא בחידושי הרי"ם (חודש אדר ד"ה החודש) בזו הלשון 'אמרו חז"ל (תענית כט.) 'משנכנס אדר מרבין בשמחה', היינו להיות אדם שמח במצות השי"ת, והוא על ידי עניות, כשיודע האדם שהוא מטיפה סרוחה. ועל ידי זה חביב עליו המצות יותר מכל חללי עלמא. והחודש הזה נקרא על שם 'עשו לי קיטון ואדור ביניכם'.

ונרמז: דל"ת רי"ש, להיות אדם דל ורש בענוה, כי על גאות אמרו חז"ל (סוטה ה.) אין אני והוא יכולין לדור. וזה עיקר, שידע האדם שאין לו כלום והכל מהשי"ת, כמו שאמרו (מכילתא דרשב"י פרק כג פסוק כה) 'עבודה שלבל זו תפלה', והוא מצות עשה מן התורה.

איתנו חסר
לנפשו מאומה, שכן יעקב אמר 'יש לי
כל' (בראשית לג יא). אמנם קצתם היו
שבורות, להורות שלא ישלים האדם
תאוותו מכל וכל, ולא יתן אל החומר כל

איתנו חסר
לנפשו מאומה, שכן יעקב אמר 'יש לי
כל' (בראשית לג יא). אמנם קצתם היו
שבורות, להורות שלא ישלים האדם
תאוותו מכל וכל, ולא יתן אל החומר כל

שובבי"ם ת"ת

☆ כי תצא למלחמה על אויבך - כי לכך נוצרת ☆ קיום נפשות ישראל בא מההסתר שיש בעולם הזה ☆ אורה חיים למעלה למשכיל - למען סוד משאול מטה ☆ שלש עבירות אין 'אדם' ניצול מהם בכל יום ☆ עצה טובה מהרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטעבסק זיע"א כיצד לנצח במלחמת היצר ☆ היצר הרע אומר 'שירה' כאשר האדם מתגבר עליו ומנצחו

ובאמת הוא תמיה גדולה בעיניהם, מה זה ועל מה זה. הלא כבר ערכנו מלחמה וכבשנו אותנו והיה עולה בדעתם כי די להם בזה, ועתה הנה הוא היצר מתגבר כנגדם ומה יהיה בסופם.

על זה באה התורה לרמז, 'כי תצא למלחמה', היינו שעיקר יציאתך לזה העולם, הוא רק למען היות לך מלחמה כל ימי חייתך, ולכך נוצרת וכו"ב.

כי תצא למלחמה על אויבך

- כי לכך נוצרת

איתא בתפארת שלמה (פר' כי תצא) בזו הלשון "כי תצא למלחמה על אויבך, ונתנו ה' אלוך בידך ושבת שבי". הנ"ל לרמז בזה בענין מלחמת היצר, מה שאנו רואים כי יש אנשי מעשה העושים מלחמה ביצרים ומנצחין אותם, ואחר כך באיזו ימים הולך ומתגבר עליהם וצריכין לערוך עוד נגדו מלחמה מחדש.

'ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות', היינו שכל מה שהוא שפל וממעט עצמו, אדרבה בו יותר אור, וזה שאמרו חכמינו ז"ל (שקלים רפ"א) 'בא' באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים', רוצה לומר, שישקול האדם עצמו - עד שיודע שהכל מהשית'. 'ועל הכלאים', לבדוק את עצמו היטב לבל יתערב בו פסולת, ועל ידי זה יהיה דירה ואדור ביניכם'.

יב. וממשיך שם ומבאר 'זה שנאמר ביעקב אבינו 'בקש יעקב לישב בשלוה, אמר לו הקב"ה: לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא' וכו' (עיין בראשית רבה פד ג). פירוש, כי באמת יעקב היה מתקן לעולם הבא חלקו - מה שיהיה צריך כאשר יבא עתו להסתלק מזה העולם.

והתיקון הבא מהם, מהוות סיבה לקיום נפשות ישראל, כדאיתא בשפת אמת (שנת תרלח פר' שלח ד"ה בפסוק אל תיראו) על הפסוק (במדבר יד ט) 'אל תיראו את עם הארץ, כי לחמנו הם, [סר צלם מעליהם]' כו'. וזו לשונו 'כי קיום נפשות בני ישראל בעולם הזה, הוא רק על ידי ההסתר שיש בעולם וצריכין לתקן העשייה, על ידי זה יש להם קיום בעולם הזה. כי עיקר חלק בני ישראל בעולם העליון. לכן כשתיקון הכל הולך אל עולמו. נמצא שאין לאדם למאס ברוב היגיעות שעוברין עליו בעולם הזה. וכעין זה שמעתי מפי קדשו של מו"ז ז"ל. וז"ש 'לחמנו הם'. [סר צלם כו', כי כל כח הסט"א הוא רק דמיון כמו הצל שאין בו ממש. ולכן מי שיפה כחו לגשת למלחמה כראוי, רואה כי הוא רק צל'.

אורח חיים למעלה למשכיל

- למען סור משאול מטה

והנה כתוב בספר משלי (טו כד) 'אורח חיים למעלה למשכיל - למען סור משאול מטה'. ופירש הגר"א (בפירושו על משלי שם) בזו הלשון 'האדם נקרא 'הולך', שצריך לילך

וזה ענין סמיכת הפרשיות, שמסיים בפ' שופטים (דברים כא ט) 'כי תעשה הישר בעיני ה''. ומתחיל 'כי תצא למלחמה' וגו'. כי זהו הדרך הישר בעיני ה', שיהיה לאדם תמיד מלחמת היצר כל ימי חייו, כי לכך נוצרת. וזה הפירוש כי תעשה בזה הרצון והישר בעיני ה' כי תצא למלחמה - להיות לך מלחמת היצר²¹.

והנה כל מבקש ה', רוצה בכל ליבו לנצח במלחמת היצר ניצחון מוחלט, ומאז ואילך להיות קודש לה' לתורה ותפילה ללא מפריע ומונע. אך מדברי התפארת שלמה למדנו את ההיפך, שרצונו של הקב"ה שיהודי יהיה במלחמה תמידית עם יצרו, וכשיעלה למדרגה גבוהה יותר, יהיו לו לפום שיעורא דיליה מלחמות אחרות, ודוקא המציאות שיהודי עובר ממלחמה כזו למלחמה אחרת, זה המצב הטוב ביותר, כי לך נוצרת.

קיום נפשות ישראל בא

מההסתר שיש בעולם הזה

ולא זו בלבד שיהודי נולד כדי להילחם עם יצרו הרע, אלא שמלחמות אלו

אך עוד עת לזה להתמהמה בעולם הזה בחיים חיותו, וכאשר יגמר לתקן כל ענין מלחמת היצר, ההכרח להסתלק מעולם הזה. ועל ידי זה שקפץ עליו רוגזו של יוסף, והיה מהצורך לערוך עוד מלחמת היצר מחדש, הנה צריך להתעכב עוד בעולם הזה.

וכיוצא בזה מצינו בדוד המלך ע"ה שאמרו לו נערי (מלכים א' א ב) 'יבקשו למלך נערה בתולה ותהי לו סוכנת'. כי אז היה דוד בבחינה זו שלא היה לו עוד שום תאוה, כמו שנאמר (תהלים קט כב) 'ולבי חלל בקרבי', ואמרו חכמינו ז"ל שהרג היצר. וזה שנאמר (מלכים א' א א) 'ויכסהו בבגדים ולא יחם לו'. ומשרתיו הצדיקים הגדולים הבינו זאת והיו ידאים לבל יסתלק ח"ו דוד המלך מעולם הזה מחמת שלא היה לו עוד מלחמת היצר, ולזה נתנו עצה ותחבולה להמציא לו מלחמה חדשה ונתנו לו אבישג השונמית וכו', ובזאת יתעכב עוד בעולם הזה'.

יג. הרה"ק רבי מרדכי מלעכווביטש זיע"א אמר (תורת אבות, דרכים בעבודת הבורא, פרק שני - סור מרע

ובמהרש"א (חידושי אגדות שם) הקשה על כך ב' קושיות עצומות. הא', שבפשטות משמעות לשון הגמ' נראה שאי אפשר להינצל מאלו שלושת הדברים, וא"כ מדוע הם נחשבים 'עבירה', הלא אין בחירה להימנע מהם. ועוד מקשה, שאם אין לאדם ברירה להימנע מהם, א"כ למאי נפקא מינא אמר זאת רב, וכי מה יועיל שנדע מכך?".

ומתריץ, שבאמת מי שנקרא 'אדם' – שהוא ממוצע בין העליונים לתחתונים, אי אפשר לו להינצל מהרהור עבירה, עיון תפלה, ולשון הרע, מפני החומר שמושך אותו למטה. אך מי שמתעלה ממדרגת אדם ומתדמה למלאך, הריהו ניצל משלושת אלו. ובזה מיושבים ב' הקושיות שהוקשו לפי הדיוק שאי אפשר לו לאדם להינצל מהם. שבאמת למי שעומד בדרגת 'אדם' אי אפשר להינצל משלושת אלו, אך מי שמזכך את עצמו ומתדמה לעליונים, אינו חוטא בשלושת אלו, ומשום כך מי שאינו ניצל, יש בידו עבירה. וכן מבואר לשם מה אמר רב מימרא זו, מפני שרק ל'אדם' אין בחירה, אך מי שמתעלה ומתרומם ניצל מהם¹⁰.

תמיד מדרגא לדרגא. ואם לא יעלה למעלה, ירד מטה מטה ח"ו, כי בלתי אפשר שיעמוד בדרגא חדא. והו' 'אורח חיים למעלה וגו', למען וגו' – כדי שלא יטה לרדת למטה שאולה, ומחמת האורח חיים – יסור משאול'.

ומשמעות הדברים היא, שאין מציאות שהאדם יעמוד על אותו מקום מבחינה רוחנית, אלא תמיד הוא נמצא במלחמה כנגד יצרו, ועומדים בפניו ב' אפשרויות: או לעלות ולהתעלות באורח חיים למעלה, או ללכת בעצת יצרו ולרדת מטה מטה, חלילה. לפיכך ראוי לו לאדם להשתדל להוסיף בעסק התורה והמצוות, שיהיה במצב של עליה תמידית, למען סור משאול מטה.

ש'ש עבירות אין 'אדם' ניצל מהם בכל יום

והנה איתא בגמ' (בבא בתרא קסד:): בזו הלשון 'אמר רב עמרם אמר רב, שלש עבירות אין אדם ניצל מהן בכל יום: הרהור עבירה, ועיון תפלה, ולשון הרע'.

אות ק): 'במלחמת היצר נותנים מהלומות ומקבלים מהלומות בחזרה, אך העיקר הוא, שהמכה האחרונה תהיה זו שמצד האדם...

יד. זו לשון המהרש"א 'יש לדקדק, דמשמע לישנא ד'אי אפשר' להנצל מג' עבירות אלו, ואם כן מאי עבירה שייך בהו. ועוד קשה למאי נפקא אצטריך ליה למימר הכי – דאין אדם ניצל כו'.

טו. זו לשונו 'ונראה לומר, שם 'אדם' מונח על הממוצע בין העליונים ובין התחתונים, כדאמרינן 'אברא אותו מן העליונים ומן התחתונים', זכה הוא מן העליונים, לא זכה הוא מן התחתונים. ולכך העובדי כוכבים שלא זכו – הם מן התחתונים ואינן קרויין 'אדם', כדאמרינן (יבמות סא.) 'אדם' – אתם [קרויים אדם ואין העכו"ם] כו'. וישראל שזכו – הם מן העליונים, כמו שנאמר (זכריה ג ז) 'ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה'. ובפרק אין דורשין (חגיגה טו) דרשו במעלת

ולתחזק כנגדו. והוא כמשל שנים שעושים סימנים ביניהם לדבר באופן שאינו מובן, ומסכימים ביניהם: שאם יאמר לו שיעשה, ידע שהכוונה שלא לעשות, ובזה היא באה המחשבה במוחו'.

היצר הרע אומר 'שירה'

כאשר האדם מתגבר עליו ומנצחו

וראה בעבודת ישראל (פר' וישלח ד"ה ושמעתי) שכתב חידוש מופלא על שמחת היצר הרע כשמתגברים עליו ומנצחים אותו, שכאשר יהודי אינו נשמע ליצרו ועושה נחת רוח ליוצרו, היצר הרע שניסה לפתותו שמח ושר לה' שירה. וזו לשונו 'ושמעתי אומרים בשם חכם אחד, פירוש המדרש (בראשית רבה עח א) שאמר המלאך ליעקב הגיע זמני לומר שירה. וצריך ביאור, שמיום שנברא שרו של עשו לא הגיע זמנו לומר שירה עד היום שנלחם ביעקב. אמנם, הנה כל מלאך אינו אומר שירה וזמרה להבורא יתברך שמו רק על החסד שבראו לעשות רצונו יתברך. ולמשל, מלאך מיכאל כשפועל רצונו יתברך שמו ומלמד זכות על ישראל ומגביר החסדים אשר לזה התכלית נברא, אז אומר שירה, וכן כל המלאכים. והנה שרו של עשו, הוא הס"ם, הוא היצר

עצה טובה מהרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטעבסק זיע"א כיצד לנצח במלחמת היצר

ויש ללמוד עצה ותחבולה כיצד להינצל מידי היצר הרע ממה שכתב הרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטעבסק זיע"א (פרי הארץ, מכתב ח). וזו לשונו 'עוד עצה טובה קא משמע לן, גדולה וחזקה מפרקת הרים וגבעות עד תאות גבעות עולם - לעמוד ולהתחזק נגד התאוה בעצה זו, והיא: היות ידוע התמיהה הגדולה על מחשבת חוץ ח"ו ופיתוי היצר לאיזה דבר תאוה שהוא נגד השי"ת, איך אפשרות הענין, אחרי שאין לך דבר שעומד בלתי חיות השי"ת המחיה אותו הענין, כמאמר (נחמיה ט ו) 'ואתה מחיה את כולם', אפילו הקליפות רח"ל, ובאיזה אופן הוא.

התשובה היא מבוארת בזוה"ק (חלק ב' קסג). והוא על דרך משל בן המלך עם הזונה ששלחה המלך לפתותו. אמת הוא שהמלך שלחה אליו, אבל עיקר כוונתו, שהבן לא ישמע אל הזונה. ואם כן, הדבר פשוט ואפשר להכניסו בלב מאוד בפשיטות, שכל דבר מפיתוי היצר הנופל במחשבתו לעשותו ח"ו, השכינה הק' מחייה אותו, והכוונה היא שלא לעשותו

החכם (מלאכי ב ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא, אם דומה הרב למלאך ה' צבאות - יבקשו תורה מפיהו כו'. כלומר שיהיה האדם נמשך במעשיו שיהיה דומה למלאך ה' צבאות, וזה שאמר כאן 'אין אדם ניצול מהם' כו', דהיינו העומד בשם 'אדם' המונח לו ואינו מדמה עצמו למלאך, כי הוא נקרא 'אדם' על שם אפר דם מרה, כדאמרינן בסוטה (ה). הנה מצד שהוא מוטבע בחומר מן התחתונים שנברא מעפר ואפר, אי אפשר לו לכוין ולעיין בתפלתו. ומצד שהוא בעל דם רתיחת הדם שבו מביאו לידי עבירה. ומצד שהוא בעל המרה, הוא בעל לשון הרע ומדות רעות. אבל האיש הזוכה ומדמה עצמו במעשיו למלאך ה', יוכל שפיר להינצל מג' עבירות אלו, ושייך בהו לשון עבירה, וקל להביין.

גם היצר הרע לוקח שכרו משלם - בעבור שהוא גרם הנחת רוח. כמו שביארתי על פסוק (אסתר 11) 'ויאמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני', 'ממני' - דייקא, כלומר שכל הנחת רוח בא על ידי הפיתוי 'ממני', ואם כן יש לו לשלם לי כל יקר וגדולה, עיין במקום אחר.

ונחזור לעניינינו, שהמלאך הנ"ל עדיין לא אמר שירה מיום שנברא שלא היה אדם שכבשו לגמרי כמו יעקב אבינו שלימו דאבהן וכו'. והנה כשנלחם עמו שרו של עשו לא היתה האביקה בדרך פשוט - כדרך שנלחמים בעלי מלחמות, רק בודאי היתה המלחמה ברוחניות לבלבל מחשבתו של יעקב אבינו, מי יודע באיזה חקירות עצומות ורשתו אשר טמן. וזהו שכתוב 'ירא כי לא יכול לו', שאבינו יעקב התגבר בקדושתו נגדו עד שנגע בכף יריכו עיין בזוה"ק ותראה קצת מזה. לכן אחרי שראה הבריאה הנבחרת יעקב איש תם כי לא יכול לו, אמר 'שלחני כי עלה השחר' והגיע זמני לומר שירה, שלכך נבראתי וברוך ה' שפעלתי פעולתי, לכן אני חפץ לומר שירה.

הרע, הוא השטן שנברא להסית האדם ולהסירו מדעת יוצרו, כי לכך נברא.

אמנם, אף על גב שלכך נברא, אין חפץ המלאך הזה באמת שישמע האדם לקולו לעשות הרע, רק הוא מחויב לעשות פעולתו ולהדיחו, והאדם יתחזק וילחום כנגדו ויכבוש אותו. וזה תכלית בריאתו, כי לא בראו היוצר ברוך הוא באופן אחר, כי מאתו לא תצא הרעה, רק כמשל הזונה עם בן המלך הנזכר בזוה"ק (חלק ב' קסג:). וכתוב שם, כי אם ישמע בן המלך לזונה המסיתו במצות המלך וידבק בה, אין מזה נחת רוח להזונה, רק כשמתגבר בן המלך וגוער בה ודוחה אותה במהמורות לא תקום, אז מתעורר נחת רוח לאביו המלך ומשלם שכר לבנו, וגם להזונה מיטיב בעבורו שעשתה רצונו להסיתו ולא יִקְלָה לו ונעשה נחת רוח להמלך. וכן הנמשל להיצר הרע, הגם שמפתה את האדם, מכל מקום אין חפצו ברשעים המקשיבים לקולו. ולכן אמרו (בבא בתרא טז.) 'ורד ומסית, עולה ומקטרג'. אכן אז נעשה פעולתו באמת, כשמפתה לאדם ולא יכול לו ונתעורר נחת רוח ליוצרנו, ואז

פולחנא דקוב"ה יתיר מכל - כד האי יצר הרע אתכפיא

☆ לעתיד לבוא צדיקים בוכים ☆ לבוחן לבבות לגולה עמוקות ☆ תחילתו השתדלות וסופו מתנה ☆ עיקר שכרה של מצווה בא מחמת כפיית היצר ולא מצד קיום המצווה עצמה ☆ ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי

בתירוצו של המהרש"א, וזו לשונו 'ותירץ, דהכא איירינן בצדיקים שאינם מכוונים להנאת עצמן אפילו מעט מן המעט, רק לעשות נחת רוח לאביהם שבשמים. שהיה היצר הרע מפתה אותם והיו משברין אותו, והיו עושין נחת רוח למעלה, כמ"ש בזוהר (ח"ב קכח): 'דא פולחנא דקודשא בריך הוא יתיר מכל, כד האי יצר הרע אתכפיא', אבל כשישחוט השי"ת להיצר הרע, אמת שלי יהיה טוב מאוד, ואהיה למעלה ממלאך, 'אבער וואס וועט דעם טאטין ארויס קומען', ועל זה בוכים. וראיה מפלטי בן ליש (סנהדרין יט): שהיה בוכה על מצוה שהלכה ממנו'.

ויש ללמוד מכך על גודל מעלת הנלחם עם יצרו, שהיא העבודה העילאית ביותר, עד כדי כך שלעתיד לבוא כשהקב"ה ישחט את היצר הרע - יבכו הצדיקים על מה שיותר לא יוכלו להיאבק עמו כדי לעשות נחת רוח לבורא ית"ש. ולכן כל עוד שהיצר עומד לפתחנו ומבקש לפתותנו, עלינו לשמוח להיאבק עמו, ובסייעתא דשמיא לנצחו.

לבוחן לבבות לגולה עמוקות

והנה איתא בגמ' (יומא כב): 'אמר רב הונא, כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה. שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו'. ופירש"י (שם

לעתיד לבוא צדיקים בוכים

איתא בגמ' (סוכה נב). 'כדדרש רבי יהודה, לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין, והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים: היאך יוכלנו לכבוש הר גבוה כזה. ורשעים בוכין ואומרים: היאך לא יוכלנו לכבוש את חוט השערה הזה'.

ופירש"י (שם ד"ה צדיקים) 'צדיקים בוכים - שנזכרים בצערם שהיה להם לכבוש הרשע הזה בחייהם'. והקשה המהרש"א (שם ד"ה היאך) בזו הלשון 'פרש"י בוכים כו' והוא דחוק שיהיו בוכין על צערן שכבר עבר בעולם הזה.

ותירץ וחיידש המהרש"א 'ויש לומר ע"פ מה שנאמר (בראשית א לא) 'וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד וגו' - זה היצר הרע כו', דהיינו שהוא טוב לצדיקים, שעל ידי שינצחו אותו יזכו לעולם הבא, על כן מצטערין בהריגתו ובביטולו, שלא יוכלו עוד לזכות על ידו וכו'. ושפיר בוכין עליו, לזכות על ידו - שניטל מהן בביטולו וק"ל'.

ובאמרי פנחס (שער עבודת ה' אות עז) הביא את דברי הגמ' הללו והרחיב

לו המלוכה ממנו ודוד בכמה ולא עלתה לו. והטעם הוא, לצד כי שאול טבעו מזוג, ודוד טבעו חם כאומרנו (שמואל א' טז יב) 'והוא אדמוני'^{טז}, וה' דן את האדם כפי הרכבתו. כי מי שגובר בו יסוד האש עם היות שיתעצם בכל עוצם הזריזות בעבודת ה' לא ימלט מהשגיון, ובחלק מועט מהתעצמותו שיעשה אדם מזוג ירויח עצמו משגיאות. ואמר, כי שמעון ולוי 'אחים' - לשון חום^{יז}, ולזה קלל לאפם (שם פסוק ז) 'ועברתם כי קשתה', וידוע הוא, כי האף והעברה תגדל מיסוד האש - כשיתרבה^{יח}.

ואם כי דברי האור החיים, המה מכבשונו של עולם, ואין לנו השגה אפילו קלה בחשבונות שמים. אך מכלל הדברים נמצאנו למדים עד כמה דינו של הקב"ה דין אמת, כלשון הפייטן 'לבוחן לבבות ביום דין, ליודע מחשבות ביום דין', שאין דין אחד שווה אצל כולם, אלא כל אחד נידון לפי התנאים שהקב"ה נתן לו ולפי תכונות הנפש שטבע בו^{יח}.

ד"ה כמה) 'כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרא סייעיה, כמה סמוך ומובטח, ואין צריך לחלות ולדאג מכל רעה - מי שהקב"ה בעזרו, שהרי מצינו שאול נכשל באחת ועלתה לו לרעה, לקונסו מיתה, לבטל מלכותו. ודוד נכשל בשתים ולא עלתה לו לרעה^{יח}.

ובפשטות נראים הדברים כמדרש פליאה, הא כיצד יתכן ששואל נענש במיתה על חטא אחד ודוד נכשל בב' חטאים ולא עלתה לו לרעה, ומי חשיד קודשא בריך הוא דעבד דינא בלא דינא.

אכן, מתוך דברי האור החיים (בראשית מט ה) עולה תשובה לשאלה זו. וזו לשונו 'שמעון ולוי וגו'. אומרנו 'אחים', כי ישנם באחזה בטבעם ודעת אחת שווה כדעת אחים, ודבר זה לא ישוה בכל אחים. או ירצה לתת טעם למעשיהם אשר עשו במעשה שכם ובמעשה יוסף, ואמר שטבעם בתגבורת יסוד האש. ותמצא שאמרנו ז"ל (יומא כב). שאול באחת ועלתה

טז. כמובא במדרש רבה (פר' תולדות סג ח) "אדמוני", אמר רבי אבא בר כהנא, כאלו שופך דמים. וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני, דכתיב (שמואל א' טז יב) 'וישלח ויביאהו והוא אדמוני', נתיירא ואמר: אף זה שופך דמים כעשו. אמר לו הקב"ה, עם 'יפה עינים' (המשך הפסוק שם), עשו מדעת עצמו הוא הורג, אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג^{יח}.

יז. על דרך המובא בגמ' (שבת קנג) 'אחים בהספידא'. וברש"י (שם ד"ה אחים) 'בשעת מיתתי התאמץ בהספד שלי, שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויבכו^{יח}.

יח. אף החיד"א (נחל שורק, הפטרת זכור אות ז) הלך בדרך זו, וזו לשונו "ושמעתי משם הרב מהר"ם ׳ חביב ז"ל משלוניקי, חמיו של הרב משאת משה ז"ל, כמ"ש ביומא 'שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתים ולא עלתה לו', וצריך טעם לדבר. ונראה, דדוד המלך ע"ה טבעו אש לוהט - אדמוני עם יפה עינים, וכפי תוקף טבעו - דין הוא להעביר חטאותיו. אמנם שאול גבי עמלק היו לו רחמים גדולים, וכל קבל דינא אכזריות גדול בנוב עיר הכהנים וכו'.

(שם פסוק לג) 'ה' לא יעזבנו בידו ולא רישיענו בהישפטו"ט.

עיקר שכרה של מצווה בא מחמת כפיית היצר ולא מצד קיום המצווה עצמה

ויש להתחזק ממה שכתב הנועם אלימלך (פר' ויחי ד"ה או יאמר) 'או יאמר ויחי יעקב' כו' (בראשית מז ח). דהנה ראוי להשכיל ולהבין על קבלת שכר המצות, הנה מצד השכל והדין אינו מחמת קיום המצות. כי מאחר שהבורא יתברך שמו ויתעלה בראנו לכבודו ואין אנו מספיקים להודות על אחת מאלף כו' על הטובות כו' שעשה עמנו. וראוי ונכון היותינו מקיימים מצותיו הקדושים, כמאמר התנא (אבות פ"ב מ"ח) 'אם למדת תורה הרבה אל תחזיק כו' כי לכך נוצרת'.

אך עיקר קבלת שכרינו הוא מצד שהבורא יתברך שמו נתן בנו יצר הרע המסית אותנו בכל עת ורגע ומתגבר עלינו

תחילתו השתדלות וסופו מתנה

אכן, העיקר היא ההשתדלות של כל אחד לפי טבעו ולפי התנאים שהעמיד לו הקב"ה, כפי שכתב הרמח"ל (מסילת ישרים פרק כו) בזו הלשון 'ענין הקדושה כפול הוא, דהיינו, תחלתו עבודה וסופו גמול, תחלתו השתדלות וסופו מתנה. והיינו, שתחילתו הוא מה שהאדם מקדש עצמו, וסופו מה שמקדשים אותו, והוא מה שאמרו ז"ל (יומא טו.) 'אדם מקדש עצמו מעט - מקדשים אותו הרבה'.

וכך הוא בכל מלחמת היצר בסור מרע ועשה טוב, 'תחילתו השתדלות' - להתאמץ שלא למלאות את רצון היצר הרע. 'וסופו מתנה' - שהקב"ה עוזר לו לאדם להתגבר ולנצח את יצרו, כמובא בגמ' (סוכה נב:) 'אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר (תהלים לו לב) 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו', ואלמלא הקב"ה שעוזר לו - אינו יכול לו, שנאמר

יט. מצינו בבעל הטורים (בראשית לו ג) שהביא כמה רמזים על מה שנאמר (שם) 'וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו'. ובאחד מן הרמזים כתב, שיעקב אבינו לימד את יוסף חמשה סדרי משנה, וזו לשונו "זקנים", נטריקון: זרעים קדשים נשים ישועות (כוונתו לסדר נזיקין, עין שבת לא.) מועד'. וצריך עיון איה איפוא הוא סדר טהרות, וכי יעקב אבינו לא לימד את יוסף סדר זה, והלא אפילו סתרי תורה לימד אותו, כפי שרמז בעל הטורים (שם) "בן זקונים הוא לו", סופי תיבות 'אמון', שמסר לו סתרי תורה שנאמר בה (משלי ח ט) 'ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים'. 'זקנים', בגימטריא 'רז', שמסר לו רזי תורה'.

ונראה לבאר זאת בדרך רמז, שבודאי ביני לבני יעקב אבינו ע"ה לימד את יוסף סדר טהרות, אך הוא לא לימד אותו לפי 'סדר' טהרות, כדי לרמז לו שעל עניני טהרה צריך האדם לעמול בכוחות עצמו, להתאמץ, לטרוח ולהזיע (שוויצין), ורק בדרך זו אפשר לזכות לזה.

על דרך זה מסופר, שפעם אחת ביאר הבית אברהם מסלונים זיע"א, מדוע במשניות שאומרים על הנפטר, המשנה שמתחילה באות צדיק, היא מסדר 'טהרות' ולא מסדר אחר. 'ווייל ניטא א צדיק נאר אין טהרות'...

כובש את יצרו, על ידי זה יקדמנו השם יתברך ברכות ושכר גדול, על ידי השם הקדוש - שם הוי"ה ברוך הוא שהוא גימטריא טוב, (במספר קטן). והיינו אפילו בגלות המר שהשם הוא בקטנות, כי לעתיד שיהיה השם בגדלות בוודאי אין קץ וסוף להשפעתו. וזהו 'הודו לה', רצה לומר להשם הוי"ה שמו הגדול יתברך שמו, 'כי טוב', רצה לומר אף בגלות המר שהשם בקטנות, אף על פי כן הוא בגימטריא טו"ב, וזהו 'כי לעולם חסדו'.

וזהו (בראשית מט יד-טו) 'ישכר חמור גרם' כו'. פירוש: יש-שָׁכַר לאדם, על ידי שהחמור הוא הגוף החומר החומד ומתאוה, והאדם משבר כח תאוותו, הוא גורם לו לשכר הגדול. 'רובץ בין המשפתים', פירוש, הלשון שהוא רובץ בין המשפתים, שהבחירה בידו לדבר בלשונו כרצונו. 'וירא מנוחה', פירוש, ואדם משבר כח תאוותו ואין רואה רק שיהיה לו מנוחה מהתאויות והמחשבות זרות, על ידי זה גורם לו 'כי טוב', פירוש שיש לו השפעות משם הרחמים שהוא גימטריא טוב.

וזהו 'ויחי יעקב בארץ מצרים', פירוש, על ידי שיהיה משבר כח התאויות היצר הרע הנקראים 'ארץ מצרים' שהיא הקליפה, על ידי זה היה לו חיות והשפעה מהשם הרחמים שהוא גימטריא שבע עשרה (טו"ב) כנ"ל, וקל להבין'.

ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי

ובאופן כללי, מן הראוי בכל עת להתפלל לה' שיצילנו מהיצר הרע, שנשכיל לדעת מהו הטוב והישר בעיני ה', ועל דרך שכתב בתפארת שלמה (פר'

להתאוות תאוה ולהרהר חלילה בעבירה וכל יצר מחשבותיו רק רע כל היום. והאדם עומד כנגדו ובתחבולות יעשה מלחמה נגדו להזהר ולהשמר מכל דבר רע מחניפות ושקרים וליצנות ולשון הרע ותאות והרהורים והדומה להם, לזה צריך מלחמה ועבודה רבה לשבר כח התאוות היצר הרע. וזהו עיני וסיגוף גדול, על ידי זה הקב"ה מקדשו ומטהרו כאלו עשה מצוה, כי על ידי המצות אנו מתקדשים ומטהרים כאמור 'אשר קדשנו במצותיו'. וזהו דאמרינן בגמרא (מכות כג:) 'היושב בטל ואינו עובר עבירה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה מצוה', והינו כנזכר לעיל, על ידי שהוא משבר כח התאוה של היצר הרע שלא לחטא חלילה, על ידי זה הוא מתקדש כאלו עשה מצוה.

וזהו שהתפלל משה רבינו עליו השלום (תהלים צ טו) 'שמחניו כימות עניתנו', פירוש, שתשמחנו בקדושתך - כימות עניתנו על ידי היצר הרע שאנחנו מוכרחים לשבר כח תאוותו. 'שנות ראינו רעה', פירוש, כל השנים אשר ראינו והסתכלנו ברעה להזהר ולהשמר ממנו. על ידי זה 'יראה אל עבדיך פעליך', רצה לומר יחשב לפניך כאלו עשינו כל מצותיך ופעלך, כנזכר לעיל שעל ידי עיננים וסיגופים מהיצר הרע לשבר כחו יחשב כאלו עשיתי כל המצות.

וזהו (תהלים כא ג-ד) 'תאות לבו נתת לו' כו'. זה שנתת לאדם הבחירה שיעשה כתאות לבו. 'וארשת שפתיו בל מנעת סלה', שלא מנעת ממנו לדבר בשפתיו כרצונו, כל זאת עשית לטובת האדם. 'כי תקדמנו ברכות טוב', פירוש, על ידי זה שהבחירה לאדם והיצר הרע מסיתו והוא

אראה בשונאי' - במה שהיצר הרע מסיתו לעבירה ונראה בעיניו שדרך לא טובה הוא. זאת אוכל לראות בעצמי להנצל מתאוות היצר הרע. וזה היה גם כן טעות השבטים, במכירת יוסף נראה בעיניהם כי הוא מצוה, עד אשר באו לידי הנסיון במצרים ואמרו: (בראשית מב כא) 'אבל אשמים אנחנו' וגו'.²

שופטים ד"ה וקרא בו כל ימי חייו) 'הנה דרך היצר הרע לסמות עיניו לבל ידע דרך נכוחה ודרכו ישר בעיניו, כמו שכתוב בפסוק (תהלים קיח ז) 'ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי', כי על דרך זה התפלל דוד המלך ע"ה, שהשי"ת יהיה בעזרו נגד היצר הרע המסמא את עיניו ונראה לו שעושה הכל בדרך מצוה ואינו מבין שהוא עבירה. 'ואני

בראתי יצר הרע – בראתי לו תורה תבלין

☆ תורה מגנא ומצלא ☆ אילולא תבלין התורה - צדק איוב בשאלתו ☆ מי שברא את היצר הרע - המציא את התרופה כנגדו ☆ משכהו לבית המדרש ☆ זוכח תודה יכבדני - זביחת היצר הרע מכח התורה

התבאר בארוכה). גדול כח התורה להועיל אף מכאן ולהבא, להגן ולשמור את הלומד אותה שלא יפול שנית חלילה כ"ו.

ותבלין התורה חזק ומועיל להלומד אותה - שינצל מיצרו אפילו לאחר

תורה מגנא ומצלא

איתא בגמ' (קידושין ל:): 'בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין'. ויש ללמוד מדברי הגמ', שמלבד מה שיגיעת התורה מטהרת ומכפרת על נפש הלומד אותה - לתקן את פגמי העבר (כמו שכבר

כ. ראה בספר בני מחשבה טובה (להאדמו"ר מפאסעצנא זיע"א הי"ד, סדר הדרכה וכללים אות ז), מה שהדריך את תלמידיו להתפלל לסייעתא דשמיא בעבודתו ית', וזו לשונו 'הרבה פעמים, בין בביתך ובין ברחוב, תכוון מתוך שבירת הלב. כל העולם אלקות הוא. גרגיר חול אשר תחת רגלי, האוויר שאני נושם בקרבי, וכל המציאות - מציאות אלקות הנה. ולמה זה נתרחקתי אני מכל מחנה השכינה זו להיות רשות לעצמי ברצון ודעת בגוף אף בנפש מגושמים ח"ו. ריבונו של עולם, קרבני אליך מתוך כל טוב ומתוך תשובה שלימה'.

כא. זו לשון הגמ' 'תנו רבנן, 'ושמתם' - סם תם, נמשלה תורה כסם חיים; משל, לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי. כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי

מאירת עינים'. וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנין לו הרהורין הרבה: הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשה רעה, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם²¹.

אילולא תבלין התורה

- צדק איוב בשאלתו

והנה מצינו בגמ' (בבא בתרא זט.) 'אמר רבא: בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין. אמר לפניו: רבונו של עולם, בראת שור - פרסותיו סדוקות, בראת חמור - פרסותיו קלוטות; בראת גן עדן, בראת גיהנם; בראת צדיקים, בראת רשעים, מי מעכב על ידיך. ופירש"י (שם) 'בראת צדיקים' - על ידי יצר טוב. 'בראת רשעים' - על ידי יצר הרע, לפיכך אין ניצול מידך, כי מי יעכב, **אנוסין הן החוטאין**'. והיינו שאיוב בא

ססיים את חוק לימודיו והולך לעסוק בעניני עולם הזה, כמובא בגמ' (סוטה כא.) 'אמר ר' יוסף, 'מצוה' בעידנא דעסיק בה - מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה - אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. 'תורה', בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה - מגנא ומצלא'. ופירש"י (ד"ה מצוה בעידנא) ש'מגנא' היינו מן הייסורין, ו'מצלא' היינו מהיצר הרע²².

ובאבות דרבי נתן (נוסחא א פרק כ) מובא בזו הלשון 'רבי חנניה סגן הכהנים אומר: כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורין הרבה: הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, והרהורי אשה רעה, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם. שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל (תהלים ט ט) 'פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות ה' ברה

לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, שנאמר (בראשית ד ז) 'הלא אם תטיב שאת', ואם אין אתם עוסקין בתורה - אתם נמסרים בידו, שנאמר (שם) 'לפתח חטאת רובין'.

כב. ואם ישאל השואל, כיצד ישנם אנשים לומדי תורה שחטאו חטאים לה', והלא התורה מגינה מפני היצר הרע אפילו בזמן שאינם עוסקים בה, וא"כ כיצד יתכן שהיא לא הגינה עליהם שלא יחטאו. אך התשובה לשאלתם תבוא מדברי האור החיים (ויקרא כו יד ד"ה עוד ירצה בהעיר), שכתב בזו הלשון 'עוד ירצה בהעיר עוד אומרו 'ולא תעשו את כל', לפי מה שפירשתו בפסוק 'אם בחקתי תלכו' וגו' באחד מן הדרכים, שיכוון לומר שעל ידי עסק התורה יהיה בטוח מיצרו, כי התורה מגנא ומצלא (סוטה כא:), לזה אמר בכפל התנאי, 'ואם לא תשמעו לי', פירוש 'לי' - לשמי, שהגם שילמדו התורה, אם לא יהיה הלימוד לשמו יתברך ולא יעשו את כל המצות האלה, פירוש אין מציל מיד יצר הרע ויבואו לידם עבירות, שאין מציל מהיצר אלא תורה לשמה'.

כג. על דרך זו מצינו ברמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"ב הכ"א) שכתב 'גדולה מכל זאת אמרו: יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר (משלי ה ט) 'אילת אהבים יועלת חן, דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד'.

התורה, צדקה טענתו של איוב שהרשעים אנוסים ביד יצרם, אלא שמאחר ועל ידי התורה הינם יכולים להציל את עצמם, לכן אינם אנוסים, שכן היתה להם את הבחירה ללמוד תורה ולהינצל מידי היצר הרע²⁷.

מי שברא את היצר הרע - המציא את התרופה כנגדו

וראה מה שכתב הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ה), שהבורא ית' שברא את היצר הרע - הוא מי שיודע את התרופה כנגדו. וזו לשונו 'כי הבורא יתברך שמו

לפטור את הרשעים מן הדין מפני שהם אנוסים בידי יצרם ומה יעשו ולא יחטאו.

ולהלן שואלת הגמ' 'ומאי אהדרו ליה חבריה [דאיוב]. 'אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני א-ל' (איוב טו ד), ברא הקב"ה יצר הרע - ברא לו תורה תבלין'. ופירש"י (שם) 'ברא לו תורה' - הן תבלין שהיא מבטלת את הרהורי עבירה, כדאמר בעלמא (קדושין ל:): 'אם פגע בך מנוול זה, משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח כו' **הלכך לאו אנוסין ניהו, שהרי יכולין להציל עצמן**'. ומשמע שאילולא

כד. במהרש"א (חידושי אגדות שם) הרחיב בזה בזו הלשון 'והוא מבואר, שהאדם בעל בחירה ואינו מוכרח על מעשיו לטוב ולרע, כמ"ש (נדה טז): המלאך הממונה על הריון מעמיד הטפה לפניו ית', ואומר: טפה זו כו' גבור או חלש או עני כו' אבל לצדיק ולרשע לא קאמר, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. והנה איוב כפר בזה ואמר שהאדם הוא מוכרח על מעשיו בתולדתו ובטבעו, ולזה אמר ולקח הדמיון משני בריאות הפכיים, בראת שור שהוא מובחר שבמינים שפתח בו הכתוב תחלה בטהורים ובראת חמור שהוא השפל שבמיני הטמאים מצד חומרם - שעל כן נקרא 'חמור'. והשור לא ישובח והחמור לא יגונה לקבל שכר או עונש, כיון שכל אחד מוכרח על טבעו מצד הבריאה, כמו שאמר הפלוסוף: ההכרח לא ישובח ולא יגונה, וכמו שהשיב ההוא סבא לר' שמעון בן אלעזר: לך לאומן שעשאני. והנה אמר כמו כן, בראת צדיקים ובראת רשעים, שכך יהיו מצד בריאתם, והם מוכרחים על מעשיהם מצד הבריאה, ואין ראוי שיקבל הצדיק שכר ולא הרשע עונש, ואתה בראת גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים, ומי מעכב על ידך. והוא שאמר לפטור את עולם כולו מן הדין, כיון שהוא מוכרח. וזה שאמר 'על דעתך' וגו', אם היית חפץ בבריאתי לא הייתי רשע ולא הייתי ראוי לעונש, אבל אין מידך מציל, כמו שאמר 'ומי מעכב' כו'.

ואמר, 'כי אהדרו ליה חבריה', שהשיבו לו לחזק אמונת הבחירה ואמרו לו שהדבר תלוי בך! שברא הקב"ה יצר הרע באדם שעל ידו נעשה רשע, אבל נתן ביד האדם תבלין שהיא התורה - לבחור בטוב. והוא פירוש הפסוק שהביא במענה אליפז, אתה עצמך תפר היראה - כי בידך היא, 'ותגרע שיחה עם א-ל', כי היא מניעה עם א-ל, שהכל בידו חוץ מן היראה. ואמר (פסוק ה) 'כי יאלף עונך פיך' וגו' שהוא יצר הרע, אבל יש בידך הבחירה. 'ותבחר לשון ערומים' שהיא התורה, כמו שנאמר (משלי ח יב) 'אני חכמה שכנתי ערמה', שהיא התבלין ליצר הרע, כמ"ש בפ"ק דקדושין (ל:): 'שמתם' - ס"ם ת"ם כו', עיין שם. ובמענה אליהו הוסיף בזה, שאמר (איוב לד לג) 'אתה תבחר ולא אני', רוצה לומר שאמרו לו מפי הקב"ה, שאתה תבחר - שהבחירה בידך ולא אני בוחר לך, ודו"ק'.

הטוב. והוא מה שאמרו ז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי ב') 'הלוואי, אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירו למוטב'."

משכהו לבית המדרש

וכשלימוד התורה נעשה בין כותלי בית המדרש, גדול כוחו לסייע לנצח במלחמת היצר, כמובא בגמ' (סוכה נב: קידושין ל:) 'תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה^כ, משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ'.

על דרך זו מצינו שפירש הדגל מחנה אפרים (פר' בשלח ד"ה או יאמר) את דברי רבי ישמעאל, 'אך אין מדרש בלא חידוש, כי זה גלוי שהתורה נקראת] מים, כמו שכתוב (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים' (עיין בבא קמא יז.). ויש לומר בזה, כי 'צמא' הוא מספר קל"א שהוא מספר סמא"ל, ועל ידי התורה שהוא מים הוא מתבטל, כמו דאיתא (קידושין ל:) 'משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ', היינו מחמת קדושת בית המדרש שלומדים שם תורה ומתפללים, ממילא הוא מתבטל ונמתקין כל הדינים שהם בחינת ברזל ונעשו חסדים גמורים בחינת מים'.

ועצם השהיה בבית המדרש אף בלא לימוד תורה, בא ממנה תועלת כנגד היצר הרע, כמובא בספר מגילת סתרים (לבעל הערבי נחל) בזו הלשון 'שיש עוד תקנה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל:) 'משכהו לבית המדרש', והיינו אף אם אין בידו לעסוק בתורה, ימשכהו לבית המדרש מקום הקדושה בין הצדיקים, והרבה דברים

שברא היצר הרע באדם, הוא שברא התורה תבלין לו, וכמו שאמרו ז"ל (קידושין ל:) 'בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין'.

והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להנצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף - כשימות בחטאו. כי הנה היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, כמו שכתבתי, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חוליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו.

הא למה זה דומה: לחולה שדרש ברופאים והכירו חוליו ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבלתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים. הלא ימות החולה ההוא ודאי. כן הדבר הזה. כי אין מי שמכיר בחלי היצר הרע ובכוחו המוטבע בו אלא בוראו שבראו. והוא הזהירנו שהרפואה לו - היא התורה. מי אפוא יניחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה. ודאי שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדרגה אחר מדרגה והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול, שאפילו ההרורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת.

אך אם הוא עוסק בתורה בראותו דרכיה, ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל הדרך

הראשון, אמר 'ולזבח השלמים', על דרך אומרו (תהלים נ כג) 'זובח תודה יכבדנני, ודרשו ז"ל (סנהדרין מג:): 'זה הזובח יצרו'. והזביחה הוא שינצחהו, ובבחינת הנצחון הוא בורר ממנו בחינת הטוב אשר אנס מאדם הראשון. והנה בחינה זו היא מעלה גדולה אשר יתעצם לזבוח יצרו, כמעשה דוד שאמר (תהלים קט) 'ולבי חלל בקרבי', ודבר זה עושה פעולה גדולה בבחינה שאנו משתדלים עליה. ואין מציאות להשגה זו זולת באמצעות התורה, כאומרם (קידושין ל:): 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש', וכן אמרו (שם) 'אמר הקב"ה, בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תבלין' - שהיא התורה.

'מקום גורם' כנודע (סנהדרין יד:), ולכן אמר רבי יוסי בן קסמא (אבות פ"ו מ"ט) אינו דר אלא במקום תורה. אף שכבר למד כל הצורך, מכל מקום, מקום קדושה מועיל הרבה, ו'אורא' דארץ ישראל מחכים (בבא בתרא קנח:): כנודע¹⁷.

זובח תודה יכבדנני - זביחת היצר הרע מכח התורה

וכאשר יהודי מתאמץ להילחם עם יצרו ומנצח אותו מכח תבלין התורה, הריהו זוכה לתקן את כללות הבריאה מחטאו של אדם הראשון, וכמבואר באור החיים (ויקרא ז לו ד"ה לחטאת ולאשם) בזו הלשון 'וכנגד חלקי נשמות שאנס ס"מ מאדם

כז. וכן מצינו שכתב החיד"א (דבש לפי בשם הרמ"ע מפאנו, מערכת ב אות יח) וזו לשונו 'גדול יותר מאוד ישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות אפילו בלי לימוד, שנשתבחו בו יעקב (בראשית כה כז) 'איש תם יושב אהלים', ולא פירש בו הכתוב מכל זכויותיו תורתו ומעשיו כי רבו - רק 'יושב אהלים' בלבד. הרמ"ע ז"ל במאמר צבאות ה' ח"א סי' כ"ח.

חוקים להורותם

הלכות והליכות

מתוך שיעורי ההלכה,
והוספות פסקים בעל פה
שנמסרו מפי הגאון
רבי שמעיה לעזו שליט"א

דין העוסק במצוה
פטור מן המצוה

דין העוסק במצוה פטור מן המצוה

העוסק במצוה פטור מן המצוה

א. בגמ' סוכה דף כ"ה ילפינן מקרא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואין חילוק בזה בין התחיל להתעסק במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים דלעולם העוסק בכל מצוה שהיא פטור מן המצוה^א, וגם אין חילוק בזה בין העוסק במצוה דאורייתא לעוסק במצוה דרבנן שאף העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא^ב.

גדר הפטור בעוסק במצוה

ב. העוסק במצוה אינו נחשב כ'אנוס' מלקיים את המצוה רק כ'פטור' - ולכן העוסק במצוה ולא התפלל אינו מתפלל שתיים בתורת תשלומין כיון שהיה פטור מלהתפלל^ג.

העוסק במצוה אם רשאי לעבוד למצוה אחרת

ג. נחלקו הראשונים האם העוסק במצוה שפטור מן המצוה, רשאי לעזוב את המצוה שעוסק בה כדי לקיים מצוה אחרת, דשיטת הריטב"א לאסור ושי' הר"ן להתיר, וקיי"ל כהר"ן שאין איסור לעזוב את המצוה ולקיים מצוה אחרת^ד.

א. ר"ן קידושין ד"ג מדפי הרי"ף, וכ"מ משו"ע או"ח סי' ל"ח ס"ח גבי כותבי סת"ם ותגריהם שיש להם דין עוסק במצוה ואע"פ שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים.

ב. עיי' בביאה"ל סי' ע"ב ס"ד ד"ה אם בשם הפמ"ג שכתב לדייק כן מדברי המג"א שם, והפמ"ג תמה עליו דמנין לו זה.

ג. כ"ה מסקנת המ"ב בסי' צ"ג סק"ז, ודלא כהט"ז בסי' ק"ח.

ד. הנה ידועים דברי הריטב"א שהקשה אמאי בעינן לקרא שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, תיפוק ליה מסברא, דמהיכי תיתי שיניח את המצוה שעוסק בה על מנת לקיים מצוה אחרת, ותי' בזה ב' תירוצים, א' דהפסוק בא להשמיענו איסור לעזוב את המצוה שעוסק בה, ב' דלימדנו הכתוב שלא יעזוב אף מצוה שאינה עוברת כדי לקיים מצוה עוברת עיי"ש. ובשו"ת דברי

אם תתבטל המצוה שעוסק בה אסור לעבוד למצוה אחרת

ד. היו לפניו שני מצוות – אחת שאפשר לעשותה ע"י אחרים ואחת שא"א לעשותה ע"י אחרים יקיים המצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, וכך אם היו לפניו שני מצוות אחת שזמנה עוברת ואחת שאין זמנה עוברת יקיים תחילה את המצוה שזמנה עוברת דוקא, ואצ"ל שאם התחיל לעסוק במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים או במצוה שזמנה עוברת שאסור לו להניחה בעבור מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים או למצוה שזמנה עוברת^ה.

העוסק במצוה ועבד למצוה אחרת

ה. אע"פ שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, מ"מ אם עבר והניח את המצוה הראשונה וקיים מצוה אחרת שפיר יצא בה ידי חובתו, ויל"ע אם יכול ג"כ לברך עליה^ו.

מלכיאל ח"א סי' כ"ב כתב, שכל קושיית הריטב"א אתיא שפיר לשיטת התוס' שבאפשר לקיים שניהם אין פטור של עוסק במצוה, אבל לשי' הר"ן שהפטור של עוסק במצוה הוא אף במקום דאפשר לקיים שניהם, הלא קושיא מעיקרא ליתא, ולפי שלזה גופא בעינן להקרא להשמיענו שאף במקום שאפשר לקיים שניהם פטור מן המצוה, וכיון דקיי"ל כהר"ן, הרי שוב אין לנו מקור לחידושו של הריטב"א לאסור להניח את המצוה שעוסק בה על מנת לקיים מצוה אחרת. וכ"נ ממשמעות דברי השעה"צ בסי' תע"ה סקל"ט.

ה. עיי' בשו"ע סי' ל"ח ס"ח שכותבי סת"ם פטורים מק"ש, ובמ"ב סקכ"ז בשם מג"א דהיינו דוקא בהתחיל לכתוב קודם שהגיע זמן ק"ש, אבל משהגיע זמן ק"ש אסור לו להתחיל לכתוב, וכ"ה בסי' ע"ב ס"ב, וא"כ כ"ש כשכבר התחיל להתעסק בק"ש וכדו' שאסור לו להניחה כדי לכתוב סת"ם.

ו. עיי' במ"ב סי' ע' סקי"ח שהעוסק בצרכי רבים שפטור מק"ש מ"מ אם הפסיק וקרא ק"ש יצא ידי חובתו וא"צ לחזור ולקרא, וכ"ה בסי' תע"ה שעה"צ סקל"ט שהעוסק במצוה ואכל אז מצוה יצא ידי חובתו והוא איש אלא שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת, ומכל מקום מסתפקנא אם יוכל אז לברך ברכת אכילת מצוה אשר קדשנו במצוותיו וצוינו^ז וכי' כיון שהוא אז אינו מצווה על זה"עכ"ל.

והנה יל"ע בזה דמאי שנא מהא דכתב בסי' צ"ג סק"ז שהעוסק במצוה ולא התפלל אינו מתפלל תשלומין לתפילתו כיון שהיה אז פטור, וגם הכא הרי הוא 'פטור', ושוב דמיא לאכל מצוה בשעת שטותו שלא יצא ידי חובתו כיון שהיה אז פטור מן המצוה, והנראה דשאני הכא שכל הפטור הוא רק בשעה שעוסק במצוה אבל אחר שכבר הניח את המצוה [שלא כדין] והתחיל להתעסק במצוה השניה שוב פקע פטורו והדר חיובו במצוה השניה ככל אדם, [ועיי"ע בבאה"ל סי' ל"ח

באפשר לקיים שניהם

ו. העוסק במצוה ונזדמנה לפניו מצוה אחרת שיכול לקיימה בלא שום טורח – הרי הוא מחוייב לקיימה, ואכן אם צריך לטרוח אחר האחרת הרי הוא פטור ואע"פ שיכול לקיים שתיהן¹.

המפסיק למנוחה באמצע קיום מצוותו

ז. החופר קבר למת פטור מן המצוות ואע"פ שנח מעט, שגם בשעת נוחו נקרא עדיין עוסק במצוה שעל ידי זה יתחזק כוחו לחזור ולחפור².

העוסק במצות תלמוד תורה

ח. העוסק במצות תלמוד תורה ונזדמנה לפניו מצוה עוברת שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים יפסיק מלימודו כדי לקיימה ויחזור לתלמודו, והטעם לפי שכל מצות תלמוד תורה אינה אלא על מנת לעשות ואין בה דין עוסק במצוה שפטור מן המצוה.

העוסק בכיבוד אב

ט. אם אביו מבקש ממנו דבר מה ויש לפניו מצוה עוברת שאי אפשר לעשותה על

ס"ח שהעוסק במצוה והניחה שלא כדין והתחיל להתעסק במצוה אחרת שוב איכא עליו דין

עוסק במצוה שלא להניח כעת את המצוה השניה (וכמדומה שהדברי מלכיאל והטו"א נחלקו בזה).

ולפי"ז י"ל דהיינו נמי גופא ספיקו של המ"ב גבי הברכה, דמחד גיסא י"ל דאחר שהניח את המצוה הראשונה ה"ה מחוייב כבר במצוה השניה ושפיר יכול לברך, ואולם מאידך אינו יכול לומר וציונו כיון שכל עוד שלא התחיל במצוה השניה הרי הוא מצווה לחזור ולהתעסק במצוה הראשונה ושלא להתחיל במצוה השניה. וכבר ציינו בזה שבמאירי עירובין צ"ו מפורש לפשוט ספיקו של השעה"צ שאף יכול לברך.

ז. שו"ע סי' ל"ח ס"ח ברמ"א ומקורו בר"ן, ובטעם הדבר כתב הר"ן לפי שכל שעוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצוות אחרות אע"פ שאפשר לו.

ח. ונראה פשוט שכל זה דוקא במפסיק לנוח כדי צרכו ולא יותר, אכן באם מוסיף בזה על הצטרפותו יותר מהנדרש לו, הרי פשיטא שאינו נחשב בזה אז כעוסק במצוה. ומטעם זה הוסיפו עוד מאחרוני זמנינו לחדש, שכהיום שאין מקפידים ומפסיקים אף באמצע המצוה אף לדברים שאינם מוכרחים, שוב שרי לו להפסיק ג"כ לצורך מצוה עוברת דלא גרע משאר צרכי גופו, וצע"ב.

ידי אחרים יניח כבוד אביו ויקיים המצוה, ולפי שאתה ואביך חייבים בכבוד המקום, ואמנם אם כבר התחיל להתעסק בכבוד אביו כתבו הפוסקים שגם בזה יש דין עוסק במצוה שפטור מן המצוה, והוא הדין לעוסק במצות כיבוד אם ונודמנה לפניו מצות כיבוד אב שלא יפסיק ממצות כיבוד אם כדי לקיים למצות כיבוד אב – ולפי שאע"פ שלעולם אמרינן שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך מיהו אחר שכבר התחיל להתעסק במצות כיבוד אם שוב חל עליו הדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה^ט.

ט. וגם באותה מצוה עצמה יש את הפטור של עוסק במצוה, וכגון שהעוסק במצות צדקה לעני אחד פטור מליתן לעני אחר מדין העוסק במצוה שפטור מן המצוה.

